

Vesa Jarva–Timo Nurmi: Oikeeta suomee – suomen puhekielen sanakirja
 Gummerus Kustannus, Jyväskylä 2006. 512 s.
 ISBN 951 206 606 8

Kirjan otsikko vihjaa, että yksikieliset suomen kielen sanakirjat ovat pitkään keskittyneet kielenhuoltoon ja ”oikean” suomen kielen sanavarantojen kuvaamiseen ja laiminlyöneet *oikeasti käytetyn* suomen kielen kuvauksen. Esimerkiksi *Nykysuomen sanakirja* tai *Perussanakirja* onkin perinteisesti nähty muun muuassa kielipakinoissa suomen kielen standardin kiistattomana auktoriteetina (ks. Anne Mäntynen: *Miten kielestä kirjoitetaan*. SKS, 2003). Perinteinen yksikielinen sanakirja kertoo mitä sanoja suomen kieleen kuuluu, miten niitä tulisi kieliopillisesti käyttää, missä merkityksessä ja mikä sanojen tyyliarvo on.

Oikeeta suomee sanakirjassa esitellään sanoja, jotka eivät tekijöiden mukaan kuulu standardikielimuotoon, jota suomen tapauksessa usein kutsutaan kirjakieleksi. Puhtaan kirjakielen käyttöala on suomessa arkikieleen verrattuna hyvin kapea, Jarva ja Nurmi mainitsevat esipuheessaan esimerkkinä viranomaistekstit. Siihenkin voisi huomauttaa, että useimmiten valtion virastojen kotisivuilta löytyy myös sanastoja, jotka selittävät kyseisten viranomaisten kielenkäyttöä. Arkikielen käyttöala ulottuu myös teksteihin. Esimerkiksi samankin sanomalehden sivuilla voi olla toisaalta hyvin standardikielisiä palstoja ja toisaalta arkikielisiä osioita. Vaikkapa Helsingin Sanomien *Nyt*-liitteen lukeminen vaatii perustiedot Helsingin puhekielestä ja nykyslangista.

Sanakirja ei kuitenkaan ole radikaali puheenvuoro arkikielen arvostuksen kohottamiseksi. Kielenhuoltajien lailla Jarva ja Nurmi pitävät esipuheessaan puhekieltä ”huolittelemattomana” ja ”villinä” kielimuotona. Toisinaan sanoja myös luonnehditaan ”täytesanoiksi” tai ”merkityksettömiksi lisäsanoiksi”. Vaihtoehtoinen, rohkeampi näkökulma olisi keskusteluntutkijoiden kanta, jonka mukaan puhekieli on aina säännönmukaista eikä yksikään puheen yksityiskohta ole sattumanvarainen tai merkityksetön. Varsinkin partikkelien käyttöä ja merkityksiä eritellessä keskusteluntutkijoiden näkökulma on osoittautunut hedelmälliseksi. Osittain toki tämän alan tuloksia sisältyy sanartikkeleihin, esimerkiksi huomio, että ”yksikään dialogipartikkeli ei merkitse kahdentuneena samaa kuin yksin” (toim. Auli Hakulinen jne.: *Iso suomen kielioppi*. SKS, 2004: 774). Sanakirjasta löytyvät merkitykset näinollen ilmauksille *jaa jaa*, *joo joo* ja *no no*.

Kohdeyleisökseen Jarva ja Nurmi asettavat sekä suomen oppijat, että ensikieliset käyttäjät. Äidinkieliselle yleisölle kirjan on tarkoitus opastaa tunnistamaan arkikielen ja standardin erot. Osa arkikielisistä muodoista on niin

ensisijaisia, että standardimuotoja on mielekästä katsella sanakirjasta, esim. *henkari – vaateripustin*, *hanska – käsine*, *lenkkarit – lenkkitosut*. Näissä tapauksissa puhekielinen muoto on yleiskieltä, standardimuoto ”viralliskieltä”.

Suomen kielen oppijoita kirja palvelee mainiosti tarjoamalla peruspaketin opetuksen usein laiminlyömistä, mutta Suomessa frekventeistä ilmauksista. Toisaalta heille tämä toimii hakemistona sanoista ja merkityksistä, joita ei ainakaan kaksikielisistä sanakirjoista löydy. Sanakirjan avulla koeryhmämme sai hyvin selvää Rosa Liksomien huumepiirien elämää kuvaavasta novellista.

Minkälaisia sanoja sanakirjassa sitten on? Arkikieliseksi luennehditut sanat voidaan jakaa erilaisiin alaryhmiin kuten erilaiset slangit, lastenkieli, vierasperäiset sanat, tabusanat jne. Yleistä sanoille kuitenkin on, että suurin osa suomalaisista ainakin ymmärtää ne. Tässä valossa on hieman ristiriitaista kutsua osaa sanoista esimerkiksi slangisanoiksi. Voidaan kuitenkin ajatella, että on olemassa yleisslangi, jota kaikki Suomessa ymmärtävät, mutta jonka kielenkäyttäjät kokevat slangiksi joka ei kuulu yleiskieleen tai standardiin.

Jotkut kirjan sanaryhmistä muodostavat rajatapauksen standardin ja puhekielen välillä ja siten ne olisi voinut yhtä hyvin jättää kirjan ulkopuolellekin. Tällaisia ovat kuvainnolliset ilmaisut, kuten *perässähiihtäjä* tai *aikalisä*, jotka löytyvät perinteisistäkin sanakirjoista. Lyhyen internetselailun perusteella niiden käyttöympäristö on usein poliittinen lehtiartikkeli. Oman kielitajuni pohjalta *perässähiihtäjä* sanaa en käyttäisi esimerkiksi taloyhtiön talkoissa, joten sen olisi voinut jättää pois puhekielen kuvauksesta. Toinen rajatapaus ovat vanhat murteiset tai kansanomaiset ilmaukset, kuten *porkka*. Niiden kuuluminen nykypuhekieleeseen on kyseenalaista.

Sanojen valinta on pääosin onnistunut hyvin. Ne ovat tarpeeksi yleisiä, mutta kuitenkin perinteisten yksikielisten sanakirjojen marginaaleihin sijoitettavia. Tällaisia ovat esimerkiksi yleisessä käytössä olevat sotilaslangin *aamu*, *soppakanuuna* ja *monni*. Lasten kieltä sanakirjasta löytyy myös runsaasti (*heppa*, *pipi*, *simmu* jne). Tabusanastoa on myös paljon, onhan slangissa tyypillisesti niihin kertynyt paljon synonyymejä. Esimerkiksi miehen penikselle löytyvät seuraavat ilmaukset: *heppi*, *jorma*, *jortikka*, *jortti*, *kalu*, *kanki*, *kikkeli*, *kikki*, *kulli*, *kyrpä*, *mela*, *molo*, *mulkku*, *muna(t)*, *pili*, *pippeli*, *vehje*, *värkki*. Toinen slangin ja puhekielen synonyymikertymä on päihteiden nimitykset. Huumeiden nimityksiä ovat mm. *dulla*, *hamppu*, *happo*, *kama*, *koka*, *mömmö*, *nappi*, *nisti*, *pilvi*, *polle*, *spiidi* jne.

Erityisesti kielenoppijaa varten lienee mukaan otettu numeroiden puhekieliset muodot (*yks*, *kaks*, *kol*...). Kielenoppijalle myös aukaistaan muutamia tyypillisiä tapauksia siitä miten peräkkäiset sanat lausutaan yhteen (*mullon*, *tosson* jne). Ehkäpä kielenoppijaa varten olisi voinut vielä ottaa mukaan kut-

sumanimet (*Eki, Ellu* jne.), joita ei toistaiseksi löydy mistään sanakirjasta. Lisäksi artikkeleissa, joissa standardisanat saavat erityismerkityksen olisi ehkä voinut jotenkin viitata myös standardimerkitykseen.

Kirjassa on runsaasti lause-esimerkkejä. Esimerkkien lähteitä ei ole mainittu, joten ne lienevät Jarvan ja Nurmen itse keksimiä tai keräämiä. Ison suomen kieliopin tavoin olisi kuitenkin ollut mahdollista etsiä esimerkit erilaisista aineistopankeista ja mainita lähde. Lause-esimerkit ovat toki varsin ronskeja, kuten esimerkiksi *vonkua/vongata* sanan yhteydessä: *Aina noi kersat on rahaa vonkumassa! Pilluako siinä vonkaat, vai?* Keksittyjen esimerkkien vaarana on kuitenkin karikatyrisyys.

Nurmi ja Jarva ovat valmistaneet tiiviin yhteenvedon puhekielen sanavarroista. Kirja on juuri sopivasti sen mittainen, että sen voi helposti lukea läpi ja nauttia elävästä *oikeesta suomesta*. Voin suositella kirjaa lämpimästi kaikille suomen puhekielestä kiinnostuneille.

PETTERI LAIHONEN

Mari Siirainen: Kuka pelkää, ketä pelottaa?
Nykysuomen tunneverbien kieloppia ja semantiikkaa
 Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2001. 217 l.
 ISBN 951 746 315 4

Mari Siirainen a Helsinki Egyetem finn nyelvészeti tanszékének lektora. A kiadvány a szerző doktori disszertációja, melynek előzménye a szakdolgozata volt. Ez utóbbi a finn igék egy sajátos típusával a *tunnekausatiivival* foglalkozott. A disszertáció a finn nyelv érzést kifejező igéinek (tunneverbek) grammatikai és szemantikai vizsgálatára vállalkozott. Már az első oldalakat olvasva is érződik, hogy a szerző ismeri a témához elengedhetetlen kognitív nyelvészeti, pszichológiai-antropológiai alapfogalmakat, részben ezekre építi a dolgozatát.

A tartalomjegyzéket követően a könyvet Siirainen négy fejezetre tagolta. A bevezetés (*Johdanto*, 13–34) első felében sorra veszi a téma lehetséges megközelítéseit. Ezután kijelöli a kutatás célját: hogyan beszélünk az érzésekről, azaz milyen nyelvi kifejezései vannak a finn nyelvben az érzéseknek; ezen belül is az érzést kifejező igéket vizsgálja. Ezt követően az olvasó rövid áttekintést kap arról, mit tekintünk érzésnek, mennyiben függ ez egy adott nép kultúrájától, és milyen összefüggésben van ez a nyelvi kifejezésmóddal.